

KIS-848 – A-zivout *la novlangue française*

(GE – 15 06 05)

Ul levr souezhus zo bet roet din da lenn gant LM¹. Souezhus, n'eo ket kement-se pa bled gant dedroadur kempred ar galleg, met peogwir e c'houlenn ma ve dilezet ar galleg evel m'en komzer c'hoazh ha degemeret ur yezh nevez peurheboell o tisoc'h diouzh ar galloud kemeret war ar Blanedenn gant rouedad an ijinenoù elektronek. Muioc'h, ar reveulzi diawelet n'eo ket hepken ganedigezh ur yezh nevez, met da gentañ diwezh an den istorel, dangor o tennañ e sabr eus an natur hag o strivañ da zigej un tamm ergorelezh diouzh teñvalijenn al louerelezh, distroadet ma vo gant ar bloc'h ergorelezh pur e teuy mab den da vezañ dre berzh treuzfurmidgezh ar werc'helezh a-bezh en un domani kalvezel boull. Lavar an den nevez, *la novlangue française* (rak galvet eo ar galleg da vezañ yezh peurvat ar bed peurvat) a gemero lec'h an *archéolangues*, dinaouet a gantvedadoù kantreadurioù an oadvezh ragelektronek. Sevenet e vo diougan ar stlennegourion a gredas “*rezal en ur Pantekost elektronek a gasfe d'e dermen mesk babelek ar yezhoù dre lakaat diskenn warnomp spered dik an ijinenoù*”².

Kentañ chabistr al levr : “*Amparet e vez an novlangue diwar-bouez an distruj eus kement nad eo ket hi*”³. An aozer en deus dibabet an termen orwellek *novlangue*, gant ur c'hemeradur disheñvel war ur poent. Tra ma oa eus nevezyezh ORWELL ur voneg vurevveliek gourlakaet gant ur Stad hollredior, e tiwan *novlangue* SEMPRUN ent emdarzhek diouzh ar c'halvezouriezhoù nevez a ya bremañ d'ober gwiad ar gedvuhez : emañ an araokaat

¹ Jaime SEMPRUN, *Défense et illustration de la novlangue française*, Éditions de l'Encyclopédie des nuisances, Paris, 2005, 94 p.

² “rêver d'une Pentecôte électronique qui mettrait fin à la confusion babélique des langues en faisant descendre sur nous l'esprit exact des machines” (p. 59).

³ “Que la novlangue se constitue par la destruction de tout ce qui n'est pas elle” (pp. 11-14).

skiantel ha kalvezel ouzh hon dieubiñ diouzh pep liamm gant an tremened ha, war un dro, e tinod ur yezh nevez “*a drugarez d’an etrewered peoc’hiek ha kenetrespletus etre an denion hag an ijinenoù naouek*⁴”. An *novlangue* zo yezh “*an amgant kalvezmarc’hadour*⁵” ma vevomp hag he c’hlevout a reer o tinodiñ e lavar an daranverezh ha, war un dro, en idiom ar re yaouank ; ar remañ zo gwastadourion ur bed nevez hag o “*c’halvezogi*⁶” zo azon o c’hoant da zrestbevañ er metoù greantel. A-bouez eo merkañ n’eo ket an *novlangue* frouezh un dedreiñ eus an *archéolangue*, met un dargenad a rank kas da get kement yezh a vez komzet hiziv war ar Blanedenn : dre berzh rouedad ved ar c’hehentiñ stlennegel ez eo tonket da vezañ unyezh an hollved.

Eil chabistr : “*Hag eñ zo en archéolangue un nerzh kemmirout gouest da skoilhañ ouzh derc’hav an novlangue*⁷.” “Hag an Eskimoed a virfe gwall bell ar gerioù diniver a arveront evit arouezañ arvezioù liesseurt an erc’h, pe ar Gabiled evit spizañ pep derez eus azvedigezh ar fiez, mar bize treuztiriet ar re-se e Kabilia, ar re-mañ e Greunland ?” Ha koulskoude, kalz donoc’h ez a an “Treuzfurmatur Bras” a c’hoarvez ganimp. Ouzhpenn treuztiriañ, treuzvedañ eo a reomp : emañ bed an dargouezh sonnet en e hengounioù, e ziforc’hel-ezhioù kevredadel, e c’houbarzhegezhioù stuzegezhel, kenelel, kravezel, yezhel o steuziañ e gounid ur bed peurunvan, peurheboell, peurframmet, dezhañ da araez kehentiñ ur yezh skoueriekaet, reoliekaet, trevnekaet, aozet diwar batrom “*yezh*⁸” ar stlennijinenoù. Da heul e vo karzhet, n’eo ket hepken an darn eus ar geriadur o taveañ d’ar bed marv, met ivez strouezh

⁴ “grâce à « l’interaction pacifique et mutuellement avantageuse entre les humains et les machines intelligentes »” (p. 14). Notañ a reer ar sigoterezh steradurel a ra SEMPRUN da heul re all dindan c’holo laoskentez ar galleg kempred. Dre ma piaou an ijinenoù naouek an un *intelligence* hag an denion e vezont hiviziken par ouzh par ganto. Ha reizh ne ve ket anaout dezho ar gwirioù bet grataet d’ar bihanniveroù ? — seul gent m’o deus paouezet a vezañ ur bihanniver er bed ! War se, lenn testenn Hans JONAS war *Die Welt*, 29 Du 1991 (tr. “Les machines ne pourront jamais avoir une conscience”, in *Une éthique pour la nature*, Desclée de Brouwer, 2000, pp. 77-81).

⁵ “la sphère technomarchande” (p. 11).

⁶ “technophilie” (p. 12) ; a-zivout al lostger *-ogi*, sl. La-15 274-280.

⁷ “S’il existe dans l’archéolangue une force de conservation propre à empêcher l’instauration de la novlangue” (pp. 15-18).

⁸ Notomp amañ c’hoazh an taol sigoterezh all aesaet gant an arver a ra ar yezhoù all eus an un termen “Gl. *langage*, Sz. *language*, h.a.” evit arouezañ al *lavar* denel koulz hag an *areg* arveret en ijinenoù (sl. GSTL., § 2254 ∇).

neuennus ha touellus ar c'hemeradurioù a vez o taskomprañ ar gerioù all, war-benn diraez eorizh skiantel termenoù an *novlangue* : ur ger — ur stlenn. War un dro ez a diarver an *archéolangue* : “*rak he c'hevreadur, he zroiennoù, he moziou ha betek amzerioù he verboù ne lavaront mui netra d'ar re, bepred niverusoc'h, n'o deus nepred anavezet estreget ar vuhez eeunaet kevaraezet gant ar gevredigezh frammet*” (p. 18).

Trede chabistr : “*E pe geñver e c'haller ober eus an novlangue ar yezh peurvrat a voe mab den o rezal keit all enni*⁹.” “*Graet e vez an novlangue gant an holl ha n'eo ket gant un darn. Alese ar peurvrat ez eo hi, ganti ar perzh diac'hinek na vezañ nag ur yezh naturel, nag ur yezh kalvezadel ; bezañ war un dro emdarzhek ha heboell*” (p. 19). Diac'hinek, ya n'eo ket emgontrolious, emgontrolious eo hepken evit prederourion a zalc'h d'ober eus an dangorelezh gwizienn al lavar hag eus ar poell ur skourr sinac'h anezhañ ! “*Diouzh atil freuzet ar gevredigezh nevez e kellid an novlangue*” (p. 18), hollvedel dre m'he deus ar gedvuhez hiviziken da gondon ar rouedad stlennegel o c'hronnañ an Douar¹⁰, peurvrat pa n'eus kemm ebet a anien etre al lavar oc'h amreded etre an dud hag al “lavar” oc'h amreded etre an ijinennoù. “*Gouzerc'het evel m'emañ gant destrizhoù kewerierezh emgefreak ar stlenn, e tenn an novlangue dre he anien da beurglotañ gant ar bed hereizhet e unan dre ar vezoniezhezh kalvezel emgefreak. Evit ma ve ar yezh ar skeudenn dik, difazi, eus anien an traoù, e rank da gentañ an traoù paouez krenn a vezañ naturel, anrakwel, direoliek : a-benn ar fin bezañ oberiet en o fezh, reolet hag ardoet hervez treugennadoù kalvezel ; an traoù nevez, diouzh o zu, evit diraez o feurefedusted, a zarvenn ma ve krouet ur yezh nevez, hevelep kelc'hiegezh devouder-devouded o pourchas ur meni prouenn voudoniel eus peurvrat an novlangue, p'emañ kevamplig he feurvrat hag he efedusted kalvezel*” (p. 21). Klozañ a ra ar chabistr gant despizadur “*anien an novlangue*” : “*bez' ez eus anezhi ar yezh naturel eus ur bed bepred kalvezadec'h*” (p. 22).

⁹ “En quoi la novlangue peut être dite la langue parfaite dont a si longtemps rêvé l'humanité” (pp. 18-22).

¹⁰ Diwar vont, un aters : hag ar “*Stlenngelec'h*”-se ne ve ket un avatar gouez eus an *Dezevgelc'h* ? — Gl. *Noosphère*, termen luniet gant P. TEILHARD DE CHARDIN da geñver an despizadur a ro eus mab den : « L'Homme [...] sphère pensante superimposée [...] à la Biosphère », *Le groupe zoologique humain*, 1956, p. 107.

Pevare chabistr : “*An nevezc’heriañ*¹¹.” Netra gwall zispac’hus en teir rummenn a zeskriv an aozer : a) an nevezc’herioù oc’h envel gwerc’hennoù peurnevéz, sk. : *scanner* ; b) an nevezc’herioù oc’h envel gwerc’hennoù kozh na veze ket ezhomm o menegiñ en *archéolangue*, sk. : *biodiversité* ; c) an nevezc’herioù oc’h envel gwerc’hennoù kozh a ambreder en un doare nevez, sk. : *mal-voyant* ; b–a ba ar Yezhouriezh eo kement-se. E gwir, lec’h zo da ematersiñ war denor an dremmwel stignet dirazomp. An *novlangue* a zeskriv SEMPRUN evel goubarek, ergorek, kementadek, denotus, unkemeradek zo na mui na lei al lavar arveret gwerso gant skiantoù an alvez, hag an *archéolangue* karezet evel louerek, dangorek, doareadek, kennotus, lieskemeradek n’eo netra nemet lavar boutin, pemdeziek “*ar bed beziat ma ’z omp bet ganet, ma wezhiomp ha ma varvomp*¹²”, evel ma lavare NISHIDA ; hervez SEMPRUN, emañ o vont da get seurt bed kozh gant e hentoù dall ; hogen mar be eus lavar ar bed-se gwrizienn an holl lavarou all, en o zouez al lavarou skiantel ?... E bed an *novlangue* ne amredo nemet stlennadoù keweriadus evel, lakaomp, *produits sanguins, le vin produit rationnel* (pp. 27-28) ha hep ster ken e vo bommoù an *archéolangue* a seurt gant *les liens du sang pe un vin charnu, élégant*. Hogen eomp betek penn ar poell, goulennomp : petra o dije d’ober mistri ar bed nevez, an urzhiataerioù, gant ar gwad hag ar gwin ?

Pempet chabistr : “*E pe geñver e peurseven an novlangue hon demokratelezh arnevez*¹³.” Ar stuzegezh a vremañ hon laka holl heñvel ha dre se a bourchas dimp ur frankiz dianav d’ar c’hevredigezhioù kent. Hon enebrezh, diverket tamm ha tamm diwarnañ e dresoù hiniennel, a ya d’ur bajenn wenn ma c’hellomp enskrivañ hon unveziazezh nevez : pezh e oamp gwechall dre natur omp hiziv dre galvezadur. “*An unneuzded hag an diskejennegezh (pe, mar karer, ar gengladegezh hag an hiniennegezh) zo naouusterioù pennañ hon demokratiezhoù yoc’hek*” (p. 31). Da zianlen an dedroadur-se emañ tuadur ar yezh da c’houbarekaat. TOCQUEVILLE a note endeo : “*Sot pitilh eo ar pobloù demokratek gant an termenoù genadel hag ar gerioù goubarel, rak ar bommoù a seurt-se a franka an dezevout ha, dre an araez ez int da serriñ kalz ergorennoù en un egor bihan, a skoazell labour ar meizerezh. [...] Ar skrivagnerion demokratek a sav mui ouzh mui a c’herioù goubarel, pe a ro ur*

¹¹ “Des néologismes” (pp. 22-30).

¹² Sl. La-14 221.

¹³ “En quoi la novlangue parachève notre démocratie moderne” (pp. 31-34).

*ster goubarek ouzh goubarek da c'herioù goubarel ar yezh*¹⁴.” Ha SEMPRUN da glozañ gant an askeleñ : “*E se, ar re a vev er c'hevredigezhioù arnevez, kollet ganto skoazell an hengredennoù ha rediet da zezevout drezo o unan hep kaout an amzer pe ar varregezh d'e ober, a rank kerzañ mennozioù hollek a roy dezho an tu da zerc'hañ didenn o aoz a zenion hag an asur e piaouont un displegadur bennak eeun ha bastus anezhi. A du 'rall, o vezañ ma 'z a unneuz ouzh unneuz an kez aoz, ez eo aes ouzh aes he deskrivañ hag he displegañ dre dermennoù hollek ha goubarel. Hevelep kevazasted zo an dezverk eus poellezh spesadel hon demokratiezhoù*” (p. 32).

C'hwec'hvet chabistr : “*E pe geñver e kas an novlangue da benn raklun ar Sklerijennadur hag an Dispac'h gall*¹⁵.” “*Pell amzer eo chomet al lavar ereet ouzh ar wengelouriezh hag an dezevout hudek. [...] Troc'hañ an ereoù-se, digoc'hionañ al lavar diouzh pep roud a dreuzkredenn, henezh oa erged ar Sklerijennadur endeo*” (p. 34). Ha menegiñ ROUSSEAU : “*« Bep ma 'z a ar sklerijenn war emledañ, e kemm neuz al lavar ; reizh ha diangerzhek e teu da vezañ ; erlec'hiañ a ra ar mennozioù ouzh an trivliadoù ; ne gomz mui ouzh ar galon, met ouzh ar poell. » Hevelep araokaat naouus d'ar yezhoù sevenaet, hag a ra dezho tremen eus an arouezadoù diarneuz da rikted an termennoù resis, a ziraez e varr uhelañ gant derc'havidigezh an novlangue*” (p. 35). Ha haeriñ ken dinec'h ha tra ez eo an novlangue ar yezh hollveziadel a ergede CONDORCET, an hini a zo ganti “*aes anaout ar wirionez ha hogos dic'hallus fiziañ [...] pa lak an holl wirionezioù e dalc'h rikted ar jediñ*” (p. 37). Gant an Dispac'h gall e voe sevenet un darn eus ar raklun, ha deraouet skoueriekaat ken al lavar, “*dre gas da get an trefoedoù ha dre hollveziadekaat ar galleg*” hervez diskleriadenn an abbé GRÉGOIRE, ken ar gedvuhez dre c'hourlakaat an niveriñ dekredel hag ar reizhiad vetrek : dekredelaet e voe ar muzulioù, ar moneizoù ; nemet e c'hwitad war gontañ ar padoù e *décijours* ha *centijours*, a not SEMPRUN gant kerse. War un dro e voe prientet reoliekaat ha jedoniekaat an diriegezh : war-benn distrujañ diremed ar « spered proviñs » e voe erbaret didroc'hañ Frañs e karrezioù 72 km tu, isdidroc'het o unan e karrezioù par, h.a. — met a-benn ar fin e tremenad gant tresañ departamantoù. Hiziv, tra ma teraou bleuñvidigezh an novlangue, emañ azlañset raklun an Dispac'h e rezh ar steuñvoù da derkañ

¹⁴ An aozer ne ro ket an dave en oberennoù TOCQUEVILLE, (pp. 31-32 en e levr).

¹⁵ “En quoi la novlangue réalise le programme des Lumières et de la Révolution française” (pp. 34-41).

an diriegezh ; da notañ ivez eo bet kaset da benn ar mennoz, bet barnet droch da gentañ, da aroueziñ an departamantoù dre un niverenn. Nebant eo bremañ diskleriañ “*emeur oc’h annezañ un F4 en 91*” (p. 38). Da glozañ ar chabistr e pouez an aozer war heuliad an trec’hioù e voe poellekadur ar gedvuhez, an dieubidigezh kefredel, lammgresk an ardivinkelezh, digaezhadur al labourerion hag, a-stur gant pep lankad, diorreadur argammedek an *novlangue* bennozh “*da resisted ha da reoliegezh dibersonel*” (p. 40) ar reizhiad vetrek hag he zermeneg, anezhi splannañ enkorfadenn spered ar Sklerijennadur.

Seizhvet chabistr : “*Penaos he deus ar yezhoniezh skiantel kendaolet da furmiñ an novlangue*¹⁶.” BOPP, an diaraoger, ken abred ha 1833, a erbede desellout ar yezh “*evel un ergorenn ha n’eo ket evel un araez anaout*” (p. 22). Erbedadenn a voe selaouet gant SAUSSURE e deroù an 20^t kantved ha d’e heul gant ar yezhoniourion. Er Yezhoniezh e wel SEMPRUN da gentañ an tuadur da anaout ar yezh “*evel ur reizhiad furmel kloz, spurjet diouzh an talvoudoù kantaezel, kenedel pe divezel ; goubaret diouzh an istor, an neuennadoù hag an dehentadoù anrakwel anezhañ ; ha digemmet krenn dreist-holl diouzh komz ar yezherion eeunek, diouzh forc’hadoù hag amleziou o frezeg dizordren. [...] Ar yezhoniezh he deus goveliet en he fezh ar yezh a arvenne bezañ an damkaniezh anezhi*” (p. 43). An idiom nevez e oa ar Yezhoniezh, savelet diwar batrom ar boellouriezh jedoniel, a zeuad da angemer evel boneg hollveziadel an holl brezegoù beziat ha bezus. “*Ar goulevioù stlennegel bet danzeet evit arloañ an un delvanoù jedoniel ouzh ar yezhoù a brouas hep mank e oa an holl yezhoù ar reizhiadoù furmel end-eeun e oa bet kentreet e oant*” (p. 44). Evel a verzher, e kemer SEMPRUN da wir bater an arlakadenn ma loc’has CHOMSKY diouti evit adeiladiñ e c’hramadeg c’hanadurel, ha ne chom ket hep grataat d’ar “*yezhvoneg*” an hevelep soliusted ha d’an hilvoneg, hi ivez bet goulevet ha disnodet gant an urzhiataerioù — hep mont koulskoude betek ar c’hammed diwezhañ, na gil ket razañ yezhoniourion ’zo : ober unan hep mui eus an div voneg. “*Ar stlennekaot en deus erounezet an devarn douget gant ar yezhoniezh ouzh an archéolangue*” (p. 44). Klozañ a ra ar chabistr dre venegiñ ar reverzhi gulturel c’hoarvezet e skiantoù an diougonañ. “*Pa ’z eo kefridi an deskadurezh*

¹⁶ “Comment la linguistique scientifique a contribué à la formation de la novlangue” (pp. 41-45).

*stummañ ar skolaidi*¹⁷ evit ma kennaskfent hep gortoz ouzh ar rouedadoù ma amred ha ma emro pep gouzoud ha pep kultur, koll un amzer brizius ne ve ken gouestlañ eurvezhioù hir da zeskiñ rummennoù gramadegel luziet, rukunus ha, war ar marc'had, dispredet. Perak da skouer e rankfemp strobellañ hon spered gant studi ar mozioù, ar re-se doareoù eus ar verboù a dalvez da verkañ « tuedoù an ene » hervez a lavar ar c'hramadegourion abaoe an Henamzer, tra ma vez en hon c'herz fromarlunioù, anezho kelnodoù¹⁸ gwereadus diwar-bouez ur blokad stokelloù eus hon c'hlavier ma roomp drezo da c'houzout d'hon c'hendehaezerion elektronek buan ha hep arlivioù diezhomm stumm hon noa ha stad hon bred ?" (p. 45).

Eizhvet chabistr : “*Rekis eo an novlangue pa vez an ijinenoù o kehentiñ*¹⁹.” Emastenn a ra an *novlangue* war an domanioù eus ar vuhez deuet e dalc'h ar boellouriezh kalvezel. E se, ouzh an termen *nature*²⁰, dec'heriad eus keal gwengelek ur galloud teñval enebour da sklerijenn ar meizerezh hag ar riñverezh poellouriel, he deus erlec'hiet *environnement*, termen o verkañ ur boniad loazioù da wareziñ ha da *ardeiñ*. Hevelep kalvezekaat a 'r yezh ne vez ket gourlakaet gant ur veli, bastañ a ra d'un iziunad diles eus ar gevredigezh. Boulc'het e vez an nevezc'heriañ gant an undouez hag azhentet gant ar gevarouezourion. “*Ur bredvezeg a zispleg penaos e c'hell Internet talvout da realgur dre skoazellañ ar gouezarureg, a zo dreist e nerzh prezeg dirak tud all, da forzhañ e vac'h bennozh d'ar val, da enluskañ an ijinenn, da voulc'hañ an darempred ha da lampraat e gantaezadoù. An teir zroienn diarneuz-mañ, amprestet diouzh domani an treloc'herezh hag intentet gant an holl, n'o deus tra da welout gant gregach micherel an arbennigourion, ha drezo adarre e*

¹⁷ Kemm a laka an aozer etre *les élèves* ha *les scolarisés* ; evit chom nes d'e destenn e lakaan kemm da 'm zro etre *skoliad* ha *skolaed* — ar verb *skola*, luniet diwar batrom *boueta, दौरa*, h.a. a verk ur meni distro da Gr. *σκολῆν* "frouezh ar studi" (ivez "goar, amzer vak, lizidanted, lec'h studi, skol") ha da La. *scho(la)* "kentel" (ivez "goar gouestlet d'ar studi, lec'h ma kelenner, skol"), hendadoù Br. *skol*.

¹⁸ Br. *fromarlun*, termen a blakan war Sz. *emoticon*. Br. *kelnod* a ginnigan da gevatal da Sz. *pictogram*.

¹⁹ “Que la novlangue s'impose quand les machines communiquent” (pp. 46-58).

²⁰ Derc'hel a ran hep o zreiñ ar gerioù roet gant an aozer evel termennoù eus an *archéolangue* hag eus an *novlangue françaises*.

*teu splann demokrategezh don an novlangue : a un lusk e komz an holl evel ar psied hag ar psied evel an holl*²¹.”

Ur c’hraf a bouez a ranker merkañ koulskoude. Pegen demokratek bennak ma ve an *novlangue* dinaouet diouzh yezherezh an undouez, ez evod demokrategezh “*kevredigezh ar stlenn*” n’eo ket diouzh ur mennoud hiniennel pe gevredin zoken, met diouzh “*arc’hwelerezh bloc’hel ar reizhiad stlennegel*” (p. 51). “*Evel ma n’eo ket pal kentañ ar reizhiad varc’hadour bastañ da ezhommoù ar vevezourion met teurel helvoù, n’eo ket hini ar reizhiad ved stlennegel kelaouiñ pe dihuediñ kiberkeodedourion ar gevredigezh c’houlevik : bez’ ez eo lakaat ijinenoù da gehentiñ gant ijinenoù all dre an areg daouredel ez eo o hini. Gwerso evit gwir e tenne an ijinenoù da vezañ ereet kenetrezo kuit a jubennerezh faziiek an denion. Dezho avat e rae diouer ul lavar boutin o lakafe gouest da lerc’hwezañ anaoudegezhioù ha d’o zreuzkas an eil re d’ar re all, da biauoukaat enta ur vemor stroll. Gwalc’het e voe an ezhomm-se gant ar stlennekaot. Ken abred ha 1872 e c’houlakae Samuel Butler e oa etre ijinenoù e amzer hag ijinenoù an dazont an hevelep keñver hag etre ar gurlazeged kentañ ha mab den [...]. E gwic’hadenoù kentañ an ijinenoù, en arhentoù diseurt, er sonerezed hag er c’hwitellerezed arfroù a c’houzave o ezhommoù d’o blenierion ha d’o zrelloc’herion, e spurmante ervat egin ul lavar diorreet. [...] Hervezañ e oa dic’hallus ne zeufe ket pobl an ijinenoù da ziraez ur stad uhel a emdroadur deiz pe zeiz ha, d’e soñj, da ziskleriañ he dizalc’hiezh*” (pp. 51-52). Hag an aozer ha tennañ an evezh war an eilpennadur c’hoarvezet hiziv : goude bezañ bet goulenner da ameilerezh an ijinenoù ez eo mab den aet da ameiler dezho. “*Diwar-bouez o organoù santout*²², o c’haptorioù, e taspugnont roadenoù, keladoù kantrat, a

²¹ “Un psychiatre expose en quoi Internet peut faire office de *thérapie comportementale*, en aidant celui qui, atteint de *phobie sociale*, se montre incapable de parler en société, à franchir le pas par *courriel*, et donc à *mettre la machine en route*, à amorcer la relation et à *roder ainsi ses sentiments*. Ces trois tournures figurées empruntées au domaine mécanique sont immédiatement comprises de tous, elles n’appartiennent en rien à un jargon professionnel spécialisé, et par là encore la novlangue manifeste son caractère foncièrement démocratique : c’est d’un même mouvement que tout le monde parle comme les *psys* et que les *psys* parlent comme tout le monde” (pp. 47-48).

²² Notomp amañ un trozhontiñ (sl. La-17 163 hh.) heñvel ouzh an hini a ziskulian en traoñnotenoù^{4, 8}. Goude leterc’hañ an ijinenoù evel bevedegoù, ez arwerc’her al leterc’had evel pa vije un dienderc’had, e c’hrataer d’an ijinenoù an hevelep *organoù santout* ha d’ar bevion. Merkomp e c’hoarvez un trozhontiñ gindu gant bevedourion

*dreuzkasont kenetrezo, dreist hon pennoù koulz lavarout, ha forzh penaos na c'hellomp ni degemer nemet diganto. [...] En holl zomanioù, adalek an aerdreizhidell betek treugad ar viruzoù, adalek ezvezañs an ozon betek bezañs an dioksinoù, emañ an anaoudegezh ergorel e piaou an ijinennoù hepken. Heboell eo enta ha rekis ma teufe ul lavar all, azasoc'h diouzh treuzkas hevelep anaoudegezhioù resis, da zistroadañ da vat al lavar denel kozh bet goveliet diwar-bouez ur c'hantouezañ skiantennel re anat e skorted” (p. 56). Da heul, ken anat all, e rank an areg ijinenn dont da batrom an novlangue. A-fet an *archéolangue* e tiawel SEMPRUN eviti, kentoc'h eget un ezvevennadur glan ha glez, un dedroadur e rezh daou arver, a lavarfen an eil denegour, egile kulturel. “Anaoudegezh dik an anadennoù hag ar wirionez²³ ergorel o vezañ pelloc'h e-maez diraez an araezioù bevennek pourchaset d'an dezevout gant al lavar denel, e chom evelkent gant hemañ ar gefridi da dreiñ, en erdu ar poblañsoù²⁴, ar pezh a lavar an ijinennoù, eleze an devredadoù kemeret gant an naouegezh alvezel²⁵. Evit kefleuniañ efedus ar poellad-se e teu al lavar da vezañ rikoc'h, diforc'helloc'h, arc'hwelekoc'h bepred. War un dro koulskoude e sko emgefreakaat an dezevout war-du ur pal ragenep a-grenn, peogwir evit ar wech kentañ en istor emañ al lavar, en e holl arverioù*

²³zo : goude *hevelebeka*at an empenn ouzh un ijinenn stlennegel e ser ur goulakadur labour katreizh, ez eont betek *hevelebiñ* empenn hag ijinenn. Diouzh un tu, bevekaat, emouiziekaat an ijinennoù, diouzh an tu all, stlennekaat nerveg ar bevion, an denion. A-zivout degouezhioù all a drozhontiñ, en *arhentoù*, sl. La-08 333-343, La-09 151 hh., 457-462, La-10 117-118, La-11 281 hh., La-13, 105-107 ; er *merzhout*, sl. La-09 53-58 ; el *lavar elfenner*, sl. La-10 355 ; en *nervskiant*, sl. La-16 192-194, 263.

²³ N'on ket sur da hepkoriñ holl drapoù an destenn a droan pa chom dispis din ster ul lod termenoù goubarel. Amañ da skouer, hag eñ zo anv a *wirionez*, a *wirded*, a *werc'helezh*, a *werc'hegezh* ? Anzav a ran ne zeuan ket a-benn da emlakaat e diarsell an “emouezañ” prestet gant an aozer d'an ijinennoù !

²⁴ Souezhet e voen da gentañ o klevout SEMPRUN oc'h ober anv eus ar “poblansoù”. Gouloù 'm boe gant ar valad a gasas din unan en doa darempredet metoù *L'Encyclopédie des nuisances* : “Ganto e oa anv a « les égaux », ar bared... Int eo a oa « les égaux », ur meni brientinelezh e piaou d'ar « critique ».” Ha hêred e fell dezho bezañ da BABEUF ha da *Irienn ar Bared (La Conjuration des Égaux, 1795-1796)* pe atorerion n'int ken eus an “irienn” all (*La Conjuration des Egos*) steuñvet er bloavezhioù 1980 gant ezmaourion ?

²⁵ Bepred e terman : pe derc'hel an termen gallek *intelligence artificielle*, pe treiñ dre an termen kevazas *naouegezh alvezel*, pe dec'heriañ ar c'hemeradur a hañval bezañ hini an aozer : *meizerezh kalvezadel* ?

kedvuhez, dieubet diouzh e zarempredoù, amjestr a-viskoazh, gant ar bed ergorel. [...] Setu eñ disammet diouzh an aner ha, da heul, diouzh pep atebegezh a-fet gwirionded. Ne van mui, evel ma lakae a-wel en o amzer ar brederourion goudearnevez, nemet « c'hoarioù lavar ». A-benn ar fin e c'hell komz mab den dibradañ diouzh ar werc'helezh danvezel ma chome maoliet ; war un dro ivez bezañ digarc'hariet diouzh ar boelloniezh, diouzh ar c'hevreadur enta. Klok at frankiz eztaoliñ houmañ, o reiñ d'ar c'houzrec'helezh²⁶ arnevez un dic'haou amplik mat eus an destrizhoù gourlakaet a du 'rall gant ar poellekadur” (pp. 57-58). Ha SEMPRUN da reiñ un despizadur nevez eus an novlangue. Setu hi o c'hoarvezout eus tropell teodyezhoù “ar poblañsoù” ; ar re-mañ bet mesaet betek henn dindan vazh dir an archéolangu e vo dieubet diouzh kement destrizh 'zo bennoz d'an ijinenoù a ensammo ar gedvuhez a-bezh — distro an Oad aour ma peuro kichen ha kichen al leon hag an oan, ma vo kempeoc'haet korvoer ha korvoed, ha trec'het an enebour diwezhañ : an Ankoù ? nann, ar c'hevreadur. “An novlangue c'hoariek, birvidik, peurgruous ne baouez ket a amprestañ termenoù ha troiennoù digant ar yezh

sujet d'an destrizhoù kalvezel ; ha houmañ diouzh he zu, en he labour a gennaouerezh en erdu ar poblañsoù, a emvata ivez dre ret eus ijinadennoù emdarzhek ar « c'hoarioù lavar ». Anadiñ a ra unded don an div furm-se kenglokaus a novlangue en o zuadur boutin da freuzañ destrizhoù ar c'hevreadur kozh. Lavaret e veze gwechall e oa an archéolangu ar frouezh eus kenober al labourerion dorn hag ar varzhed. Hiziv e lavarfed a-walc'h ez evod an novlangue eus kevelerezh ar stlennegourion ha douvegerion²⁷ ar c'hultur hag an daranverezh” (p. 58).

Sabatuet e van al lenner deboner gant tezennoù nad int dezhañ d'ar sell kentañ nemet stultenn ha balbori. Padal, en e livadur eus ar bed da zont, ha ken pell-se ez a SEMPRUN diouzh eorizhoù ar c'hevredigezhioù araokaetañ — na p'en defe kutuilhet ur boked hepken eus o naouusteroù eizhañ ? A dra sur, diouzh un tu e tenn lavar ar stlennegourion hag an arbennigourion a forzh pe ziskiblezh, lavar kalvezourion ar greanterezh

²⁶ Dislavarus e vije bet treiñ Gl. *subjectivité* evel arveret amañ dre Br. *dangorelezh* pa 'z eo an “den stlennegel” un hennad ergorel rik, ur *gouzrec'h* (ur *gou-drec'h*) o tougen ar “c'hoarioù lavar” en hevelep doare m'o doug skramm an urzhiataer.

²⁷ Sl. La-17 127-129.

pergen, da wiskañ furm ur vezoniezh²⁸ ; daoust hag atahinerezh n'eo ket avat haerñ e teuy an *naouegezh alvezel* da gemer lec'h *spered an den* evit sammañ tonkad ar Blanedenn ha lakaat fin d'an istor (el lec'h ma c'hwitas dispac'h ar broleterion, e ray berzh reverzhi an ijinennoù) ? Diouzh an tu all, ar "c'hoarioù lavar" n'o deus ket gortozet ar "brederourion goudearvez" evit bezañ diouzh ar c'hiz : a-viskoazh e voent pleustret gant mab den ha da gentañ er varzhoniezh ; Victor HUGO a wele enno ar failhañs laosket gant an evn diwar e nij ; dav anaout koulskoude ez eus c'hoarvezet ur gerzhidigezh all, e Frañs da gentañ holl. Mar krede dezevourion 'zo diraez anien ar varzhoniezh dre ober anezhi "gweud ar gweud"²⁹, ne baouezas ket un avel a-dreuz a c'hwezhañ, test ar surrealourion o krennañ maez an amc'hwiliañ d'ul lunegor freudek ("Trec'h vo an isemouez !" ³⁰) oa unan eus o luganoù), test LACAN o kelenn emañ "an den treantet gant al lavar"³¹ pa zeu al lavar d'an den ha n'eo ket an den d'al lavar, alese o prientiñ koazhañ an trinom den-lavar-gweud d'ur binom lavar-gweud, test c'hoazh ar bomm-se gant ÉTIEMBLE o teval ar barzh da renk un eztenner eus "pempet strilhad ar yezh"³². Emell didrabas e voe enta d'ar filozoferion nevez klenkañ ar varzhoniezh er "c'hoarioù lavar", ha da SEMPRUN, evit dic'haouiñ an den stlennegel eus disgavael e vuhez e gounid an ijinennoù, profañ ar c'hoariell dezhañ — moarvat ouzh son al lugan nevez : "Trec'h vo an elektron !" Ac'hanta, tristat "gouzrec'helezh arnevez" !

Navvet chabistr : *An treiñ*³³. Dre zedalc'hoat *damkaniezh jedoniell ar c'hehentiñ* emañ an ijinennoù en araez da dreuzdougenn ar stlenn eus ul "lavar" aregel d'unan all. Ur c'hwitadenn eo avat an *troerezh emgefreak* etre

²⁸ Sl. GSTL. § 2380.

²⁹ "Le romantisme, en même temps qu'il était poésie de la nature, était conscience de la poésie. Et aujourd'hui, allant encore plus loin dans cette voie, la poésie est étude — étude irraisonnée, peut-on dire, de sa propre essence. Étant poésie de la poésie, elle devient, plus sûrement que jamais, connaissance d'elle-même", Jean WAHL, *Poésie, pensée, perception*, Paris, 1948, p. 24.

³⁰ "Le subconscient vaincra !"

³¹ "L'homme est transi par le langage."

³² "Le poème est assurément la quintessence de chaque langue, son secret", *Actes du Colloque sur la traduction poétique* dalc'het er Sorbonne e 1972, Gallimard, 1978, er c'hentskrid gant ÉTIEMBLE.

³³ "De la traduction" (pp. 58-62).

ar yezhoù “naturel”. Gant o iskisterioù kevreadurel, o goubarzhegezh, o idiomategezh, e berr gant o lastrad aspadennoù kantvedel, e reont d’an ijinenoù souzañ. Ken diremed emañ kenweet enno an heboell hag an diheboell ma ne c’haller ket dioueriñ un trede termen da hanterour, un tralavar poellouriel dezhañ ur c’hramadeg hollerdat — na c’hell bezañ nemet an *novlangue* : bennozh d’he c’hevreadur elfennel, d’he zroiennoù sonnet, d’he hanc’heriegoù goubarel, unkemeradeg, dieub a gennotadurioù, e tenn war un dro d’al “lavar” aregel ha d’ar yezhoù “naturel”. Gwerediñ a ray avat an degemer eus ar re-mañ gant an *novlangue* evel un dewilcher diorbloù : an idiomoù kozh a ranko lezel un dilerc’h anatoradus eus o danvez. Gant ar c’harzhadur e vo tizhet dreist-holl al lennegezhioù bet skrivet a-raok oadvezh ar poellekaat hag int endeo war hent ar c’harrekaat en ur ser gant an *archéolangue*. “*Treuzdougen oberoù lennegel an tremened en hon idiom arnevez [a c’hoarvez a] embreger warno ur striv a zieulerezh krouus a zo war un dro dlead a’r c’hounañ ha c’hwel a’r c’hañv. [...] Hevelep gwezhiadenn a dalvezo da brouad, gwell c’hoazh da ziuz rummel : nep oberenn nad eo ket evit kavout he furm disi en novlangue en askont d’ar fardellad idiotegezhioù lezet warni gant ur speredegezh henaek a brou dre eno e tellez mont da get, ac’hoel bezañ sebeliet en atredoù an tremened, evit dudi ar ouiziaded nemetken*” (p. 61). Ne dalvez ket ar boan mirout an oberoù na c’haller ket gwiskañ warno un neuz arnevez hag un ton kempred. Ma ne vezont ket evit kuitaat amzer pe amgant o ganedigezh e vanont estren d’an denezh poellekaat, “*rak netra a gement a chom estren [d’ar c’hultur kempred] ne oufe bezañ denel*” (p. 61).

Dekvet chabistr : “*Hag ezhomm he deus an novlangue eus ur barzh a oufe he illuraat evel ma reas Dante evit yezh kendiñvel e amzer*³⁴.” An aozer a lak keñver ha keñver dinod an *novlangue* hag eskor an italianeg diwar an atiz a roas DANTE da unvaniñ ha da stabilaat an teodyezhoù a gleve en dro dezhañ. E sigur manifesto ar barzh firenzat : *De vulgari eloquentia*³⁵, e kav an un ster en diforc’h etre *novlangue* hag *archéolangue* hag en dargemm m’edo idiomoù birvidik, liesliv, hebleg, berus gwerin Italia ouzh reuter kelan al latin enket en e gorfkenad reolennoù, berzadoù, luziadurioù danzeadel. Hag eñ zo

³⁴ “S’il manque à la novlangue un poète qui sache l’illustrer comme Dante le fit pour la langue vulgaire de son temps” (pp. 62-66).

³⁵ “*An helavar kendiñvel*”, testenn diechu savet e latin e bloavezhioù kentañ e harlu (goude 1302) ; tr. Frédéric MAGNE : *De l’éloquence vulgaire*, La Délirante, 1985.

da c'hortoz donedigezh ur barzh a 'n novlangue ? Hogen kement-se a ve “mont evel an dalled a laka Dante da gantreal dre al leurgêrioù, a gred emañ dirazo ar pezh a zo a-dreñv d'o c'hein. Rak ar varzhoniezh he deus, gwall bell 'zo, pourchaset patrom hon « teodyezh illur », nann dre he naskañ gant ar vent hag ar glotenn, met en eneb dre emzinaskañ diouto ha diouzh pep deriunad d'ar stabilded. An arnod da zigenaozañ an archéolanguê bet renet gant ar varzhoniezh arnevez abaoe ur c'hantved en deus, ouzhpenn he dieubet diouzh destrizhoù ar werzadurezh, roet dezhi an dro, dre zigevaniñ danvez al lavar, dre freuzañ an holl strollatadoù poellel koulz hag an eredoù louerele soliet war ar c'hantouezañ, da zilaoskiñ ar gremm, an « nerzhaouegezh yezhel » a oa kousket dindan gretenenn ar c'hendivizadoù lennegele. [...] Hogen ur wech distrobet diouzh pep hengoun ha goar ganti da veuziñ e-barzh c'hoarioù divevenn ar c'hevosodiñ hanc'herioù ha sonusterioù, e voe yezh ar varzhoniezh dalc'hmat e par an difloskiñ ; ne voe salvet nemet dre un distro da zestrizhoù furlmel tidek. Goude an amzervezh harozek, hon eus arvestet e-doug eil hanterenn an 20^t kantved ouzh farserezh diziwezh an distrujadurioù dianadaozet hag an assavadurioù dismantrheñvel. A-benn ar fin e teuas Internet” (pp. 63-64). Dreist-holl e teu en-dro war c'horre ar mennoz eus ar varzhoniezh en deus SEMPRUN diskleriet en eizhvet chabistr e levr. Pezh a rebech da varzhed an 20^t kantved, n'eo ket embreger ar “c'hoarioù lavar” ha bannikerezh ar sonioù, met bezañ chomet hiniennoù digenvez troc'het diouzh liesroez an idiomerion. “Rak e pelec'h gwelout sevenet ar raklun meurdezus he doa ar varzhoniezh arnevez degemeret goude Baudelaire ? A dra sur, n'eo ket en oberoù, dipitus ouzh dipitus, ar re a lavar c'hoazh bezañ barzhed. Pelec'h e vez embreget hep arsav an arnoderezh lavarel frank a bep kevreadur evit ma flamminfe « tan al liessteriegezhioù³⁶ » ? Pelec'h e vez boniekoc'h diverket an aozer ha lezet en o roll ar gerioù « kevodet dre berzh darstok o digevatalded³⁷ » ? Pelec'h e vez gwelloc'h broudet al lenner da zasperzhiañ, pelec'h e vez berniet ar gweredoù a sebez, a stroñs, a strob hag a zistrob a zo merk an nevezziñ peurzalc'hus ? Pelec'h erfîn e vez freuzet roadennoù ar c'hantouezañ ha digoret da c'houzrec'helezh an holl un egor a frankiz divent, e berr gomzoù,

³⁶ “le feu des significations multiples”. SEMPRUN ne veneg ket orin ar bommoù meneget etre kefarzoù ; hag o zennañ a rafe eus ul levr all gantañ, skrivet ivez neuze en un archéolanguê eus ar saourusañ ?

³⁷ “par le heurt de leur inégalité mobilisés”.

un egor ma splanna ar varzhoniezh pur, emgefreaket³⁸, dibersonel, c'hoari dizalc'h al lavar gantañ e unan, ma vez ar gerioù « enaouet a genetreluc'hadoù evel ur stirad dasskedoù galloudel war vein prizius³⁹ » ? Pelec'h, anez er work in progress danzeet bemdez c'houlou gant kumuniezh ar wedeerion, paoell ma c'hwel en dro dezhañ holl rannyezhoù an novlangue, « panterenn frondek⁴⁰ » a santer he anal e pep lec'h met na annez e nep lec'h. Aet eo ar frouezh dreist promesa ar bleuñv enta. Rimbaud en doa lavaret : « Dont a ray amzer ul lavar hollveziadel. » Ha Lautréamont : « Aet eo hebiou amzer ar varzhoniezh personel gant he bannikadurioù well-wazh hag he gwidiladurioù deberzhak. » Ar grouusted stroll dieubet gant ar rouedad eo en kadarna dieiltro : « idiotiezh » e gwir ster ar ger eo emdouell an dezevout hiniennel, endra vez Internet o tegemenn hag o kefleuniañ tamm ha tamm unvanidigezh an holl destennoù en ur c'hourzestenn unel, kendeuzidigezh an holl aozerion en un aozer unel, liesek ha kevarzaelek. N'eus mui nemet un destenn divent a vez skrivet diastal, chanter bed elektronek un Tour Babel a-c'hin a vo ar peurgerniañ anezhañ kement ha deroù ur yezh unel evit mab den. [...] Ar rouedad zo kent pep tra kenderc'h, poieziz, imbourc'hva peuzalkimiek ma vez danzeet an novlangue en he c'hlokted” (pp. 64-65).

An **Unnekvat chabistr** : “*Respont da arbennadennoù diseurt⁴¹” a lezin a-gostez pa na ra nemet diverrañ dodadoù pennañ al levr war-benn o ategañ hep kuitaat an diarsell furmek ma ’z int bet arhebet.*

An **Daouzekvat chabistr** : “*Genezh an novlangue c'hallek⁴²” zo aozet evel respont d’an arbennadenn diwezhañ : “Revout a ra endeo an idiom hollveziadel a rit anv anezhañ, gant an darn vuiañ eus an doareoù a lakait*

³⁸ Kemm zo da lakaat etre ar varzhoniezh *emgefreak* kenderc’het gant ar rouedad elektronek hag ar skrivañ *diarzoug* intentet gant ar surrealourion evel o tont eus donderioù ar bred (sl. La-16 42).

³⁹ “s’allument de reflets réciproques comme une virtuelle traînée de feux sur des pierreries”.

⁴⁰ Bomm tennet eus *De vulgari eloquentia* (sl. n. ³⁵ diaraok ha p. 309), levrenn I, XVI : DANTE, pa gomz eus ar “*yezh illur*” a zleer difourkañ diouzh strouezheg teodyezhoù Italia, he leterc’h e rezh “*ur banterenn o frondiñ e pep lec’h ha na gaver e nep lec’h*”.

⁴¹ “Réponse à diverses objections” (pp. 66-86).

⁴² “Génie de la novlangue française” (pp. 86-88).

warnañ, ar saozamerikaneg eo, ha ne weler ket re vat penaos e c'hallfe ar galleg e zistroadañ" (p. 86). Hep mar, pennañ yezh kevrinkel ar gevredigezh ved, ar saozamerikaneg eo a zo degouezhet ar pellañ war hent an *novlangue*. Ha se, bennozh d'e gevreadur hebleg ha dreist-holl da araokaat kalvezel e yezherion. Ar c'hallegerion zo avat ar re varrekañ da brederouriañ war aoz an den goudearnevez : tra ma vez douget an Amerikaned gant lanv ar galvezouriezh, ent andassell koulz lavarout, ez argerzh ar Frañsizion abaoe tri c'hantved diwar-bouez o devezout. Gant ar Sklerijennadur hag an Dispac'h gall e voe goveliet ur yezh a 'r poell, puraet, jedonikaet a dalvez eviti ar c'hrennlavar : "Ur yezh sevenaet a vez o tezevout e-lec'h he yezherion." Ken reizhfurm oa diouzh reolennoù ar boelloniezh ma ne veze ket enni ur fazi savadur na oa ket ur fazi poellata. Eus an holl yezhoù e voe an hini gentañ o tiraez *emgefreegezh an devezout*. A du 'rall, e-doug ur c'hantved, adalek BAUDELAIRE betek ar surrealourion, e voe ar varzhoniezh arnevez skrivet e galleg ; dre freuzañ al liamm etre son ha ster ar gerioù e voe savelet *emgefreegezh al lavarout* : deuet eo ar galleg da vezañ ur yezh o varzhoniañ e-lec'h he yezherion. Koulskoude, ne spirfe ket d'ar galleg ar saviad blein a zo dezhañ "*a-fet diorreadur an div rannyezh vras eus an novlangue*" (p. 87) evit soliañ e wirioù a-dal d'ar saozamerikaneg. Rak, abaoe an 18^t kantved ne voe nepred ken bras splannijenn ar sevenadur gall. Adalek ar brederouriezh *goudearnevez* hag imbroudusted an daranverion betek tregerzh ar *c'hiberegor* hag ar berzh a ra *disav an devezout* war ar c'hampuzioù amerikan, e talc'h yezh ar Sklerijennadur da c'houlouañ ar bed. "*Hervez un evezhiadenn gantrat, n'en devo an den ezhomme devezout ken adalek ma vo peurvad e yezh. Dav anaout emañ degouezhet an novlangue c'hallek nes a-walc'h d'ar peurvad evit na hañvalfe mui hevelep disoc'h bezañ dreist amen*" (p. 88).

Trizekvet chabistr : "*Annougadenn da zieubiñ ar bed diouzh an archéolangues*⁴³." Diwezhañ chabistr al levr zo dreist-holl un argad ouzh drekward dalc'hiaded an *archéolangue*, tud "*diskevret ha reutvred [...], brizhion sorc'hennet gant o albac'henn. [...] Evel Valéry pa haere, a-zivout ar yezh nevez war he lañs, mard oa mat « evit c'hoari e-barzh ardivink ar bed kempred ar roll o deus an arhentoù ha dewint ar c'hantvennoù », e oa « hakr evit an arver eus ar pep donañ ha haelañ ac'hanomp ». Piv en deus taolet pled ouzh seurt leñvadvennoù ? Brud an hini o eztaole n'en deus ket degaset*

⁴³ "Exhortation à délivrer le monde des archéolangues."

dezho brasoc'h andav eget m'en dije o eztaolet e bas breton pe en un trefoedach all" (p. 89).

(GE da LM – 16 06 05)

Deurus e kavan levr SEMPRUN, n'eo ket dre ma taolfe sklerijenn war hon dazont, met dre ma venn bezañ lodek en un hil o redek dre ar Sklerijennadur, ar jakobinegezh, ar stalinouriezh, war un dro dre ar strukturelouriezh, an naouegezh alvezel, ha dre ma vuk d'ur bed a 'r stlennijinnoù ma vo ezvevnet an natur hag an dangor evel selledoù dispredet, bed ma ve an demokratelezh o ren a-benn ar fin. Daou ziforc'h etre levr Semprun hag *Enez ar Rod*⁴⁴ hag *Enez ar Vertuz*⁴⁵ : da gentañ ez eo pinvidikoc'h mennozierezh al levr skrivet en *archéolangue française* eget oberennoù LANGLEIZ ha Youenn OLIER savet e nevezvrezhoneg ; d'an eil e hañval levr SEMPRUN bezañ eztaol e gredenn pa 'z eus gouganou eus an daou romant.

Evel tud ar Sklerijennadur e kemer SEMPRUN *ergorel* ha *gwerc'hel* da heñvelsterioù. An un heñvelsteriezh a gaver difennet gant ar skiantelourion en 19t kantved, gant ar soliadelouriezh en 19t hag 20t, gant dalc'hiaded an nervskiant en 20t. FREUD e unan e deroù e remzad a venne ober eus skiant ar bred un astenn d'ar Fizik — ha, fent an istor, an diemouez savelet gantañ zo anadet evel ur skoilh divrall ouzh studi ergorel an den. SAUSSURE hag ar strukturelourion a rae eus al lavar ur beziad ergorel na oa e geñverioù ouzh an den hag ouzh ar bed nemet amveziadoù ankantrat. LACAN, DERRIDA a zisklerie e oa bet diraezet “steuz an dangor” ha “marv an den”. Ar Volcheviked, mennet da vezañ hêred d'ar Jakobined, a zevrede peurheboellaat ar gedvuhez ; fent all an istor, STALIN eo a viras na ve touchet ouzh ar yezh, en e levrig *Ar varksouriezh er yezhoniezh* (diembann eo chomet an droidigezh vrezhonek anezhañ⁴⁶) — an degouezh nemetañ marteze ma ne voe ket stalinour !

Levr SEMPRUN a glot gant ar speredegezh o ren e metaouioù kefredour parizian 'zo. En ur ober tri c'hantved eo aet da get frammadur kravezel ar gevredigezh : ar Roue hanterour trehontus etre ar bobl ha Doue en deus lezet

⁴⁴ LANGLEIZ, *Enez ar Rod*, Skrid ha Skeudenn – Ar Balb, 1944-1949.

⁴⁵ Youenn OLIER, *Enez ar Vertuz*, teir levrenn, Roazhon Gevred, 1965.

⁴⁶ Troidigezh graet e grez ESB gant Anna LE NINÈZE.

al lec'h gant kravez enmanus ar bobl riek, an nasion, ar republik ; un distro a gravez trehontus a c'hoarvezas gant nevetadur hollredior ar broleteriezh er riezoù komunour, ar ouenn er riez hitlerian ; tredizhet e voe ar bed a-bezh, ar republikoù e-barzh, gant ideologiezh ar renadoù hollredior. Hiziv, aet da get an kez renadoù hag o ideologiezhoù, e chom vak an dachenn. N'eus ket pell e 'm eus gwelet *Suites 2*, pezh c'hoari gant MINYANA⁴⁷. Darvezadur ebet. An tudennoù a gantre war al leurenn, a gej hep abeg anat, a eskemm prepozioù ma kaver mesk ha mesk dilerc'hioù a gealiadurioù bourc'hiz, kouer, micherour, bureviad, komunour, faskour, kravezour, c'hweluniadour, benevelour, h.a., drailhoù eztaolet hep an disterañ stourmused, hep keneiliez kennebeut, en digasted rik. A-vec'h ma santer lañs gant ar bommoù ma ra pep tudenn anv eus he bozioù poentek eus ar mare. Un emzviz anaon en ur vered. Emc'houlenn a ran goude lenn levr SEMPRUN : perak ne ve ket bremañ ac'hubet al leurenn gant ur gravez stlennegel ma ve an ijinennoù a remziad n hanterourezed etre an ijinennoù a remziad n-1 hag an ijinennoù a remziad n+1 ?

A du 'rall, sklaerius eo SEMPRUN pa zeskriv dedroadur herrek ar yezhoù komzet en hon amzer. Met gant pep yezh e pep amzer e c'hoarvez un hevelep dedroadur. Herrekoc'h hepken eo hiziv. Dalc'hmat e vez eus ar yezh komzet gant ur remziad un *novlangue* e-skoaz *archéolangue* ar remziad a-raok. Kement-se a anavezomp e brezhoneg splannoc'h eget e galleg. Eno n'emañ ket fin ar bed avat.

⁴⁷ Dezerc'het e Mae 2005 gant *Théâtre de l'Aurore* eus Brest.